

ЎҚУВЧИЛАРНИ КРЕАТИВ ЁНДАШУВ АСОСИДА МЕХНАТ ФАОЛИЯТИГА ЙЎНАЛТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.10.10.042>

Хужаниёзова Ойгул Ражабовна

Аннотация. Мактабда ўқувчиларни меҳнат фаолиятига йўналтириш машғулоти уларда касбий ўз-ўзини англашни янада ривожлантириш учун психологик асос яратадиган касблар дунёси ҳақида аниқ ва визуал ғояларни шакллантиришга қаратилган бўлиши муҳим. Ушбу фаолиятга ижодий ёндашиш меҳнатнинг маълум бир соҳасига қизиқишни уйғотади. Ҳар қандай креативлик ностандарт фикрлашни, қизиқувчанликни, когнитив фаолиятни рағбатлантиради ва ҳаётга ижодий ёндашишни ривожлантиради.

Калит сўзлар: меҳнат фаолияти, креатив ёндашув, мактаб даври, қизиқиш, мотивация, меҳнатсеварлик.

Меҳнат фаолиятига йўналтириш, касбга қизиқтириш, касб танлаш ёки касбга йўналтириш - бу мактаб ўқувчиларини меҳнат фаолиятига йўналтириш, уларни касбга қизиқишларини оширишга қаратилган (шахснинг хусусиятларини ва кадрларга бўлган эҳтиёжни ҳисобга олган ҳолда) далилларга асосланган тадбирлар тизими бўлиб, профессионал ўзини ўзи белгилаш ва ишга жойлашишда ёрдам бериш [3].

Мактабларда олиб борилаётган касб-хунарга йўналтириш ишлари ўқувчиларнинг турли замонавий касб-хунарлар билан яқиндан танишишларига ёрдам беради, болаларда ўз-ўзини билишга қизиқиш, касбий жиҳатдан баркамол бўлишга интилишни уйғотади. Мактабларда меҳнат фаолиятига йўналтириш жамиятнинг кадрларга бўлган эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади.

Меҳнат фаолиятига йўналтириш вазифаларига: касб билан таништириш, унинг мазмуни, меҳнатсеварликни шакллантириш киради. Касб-хунарга йўналтириш ёрдамида ўқувчиларни ўз имкониятларини касбий талаблар билан солиштиришга ўргатиш, шунингдек, индивидуал маълумотларга асосланган ҳолда ўз танловини амалга оширишга ёрдам бериш мумкин. Касб-хунар бўйича ўзини ўзи белгилаш даврида ўқувчилар ўзларини меҳнатда синаб кўришлари, маълум бир иш тажрибасига эга бўлган ота-оналарнинг маслаҳатларини тинглашлари, ўзларини қизиқтирган мавзудаги адабиётларни топишлари ва у билан танишишлари керак. Ижтимоий педагог юқори синф ўқувчилари ўртасида касбий йўналиш бўйича ишларни ташкил этишда асосий рол ўйнайди. Айнан у ўқувчиларда касбий ўзини ўзи белгилаш жараёнларини фаоллаштиради, уларнинг касбий мослашиш қобилиятини ривожлантиради.

Шуни таъкидлаш керакки, мактабда касбга йўналтириш ишларига бутун жамоа жалб қилинган бўлса, бу албатта ижобий натижа беради. Чунки, ҳар бир ўқувчида муайян қобилиятларни юзага чиқариш бўйича

тадбирлар ҳар томонлама (мавжуд имкониятларни ривожлантириш, яширин истеъдодларни излаш, психологик қўллаб-қувватлаш) амалга оширилади. Меҳнат фаолиятига йўналтириш ишининг асосий хусусияти ўқувчиларда касбни онгли равишда танлашга ёрдам бериш, кичик ёшдаги ўқувчиларда асосий касбларнинг моҳияти ҳақида тушунча ҳосил қилиш, ўсмирларда уларнинг имкониятларини тўғри баҳолаш, юқори синф ўқувчиларида эса меҳнатга нисбатан ўз қарашларини шакллантиришдан иборат фаолият бўлиб, ўқувчиларнинг ўз танловини тўғрилиги, ушбу танлов унинг физиологик, жисмоний имкониятларига мослиги ва қобилияти, қизиқшининг мавжудлиги билан ўлчанади. Касбга йўналтириш туфайли битирувчилар ўзларининг касбий режаларини етарли даражада шакллантирадилар.

1. Бироқ мактабда турли ёш тоифасидаги ўқувчилар билан меҳнат фаолиятига йўналтириш ишларини амалга ошириш ва ташкил этиш бугунги кунда ижодий ёндашувни тақозо этмоқда. Бу касбга йўналтириш ишининг асосий вазифалари билан боғлиқ:

2. 1. Ўқувчиларга ўқиш профили ва келажақдаги касбий фаолият соҳасини танлаш жараёнида касбга йўналтириш бўйича ёрдам кўрсатиш.

3. 2. Мактаб ўқувчилари ўртасида ўз имкониятлари, қобилиятлари ва меҳнат бозори талабларини ҳисобга олган ҳолда фаолият соҳасини танлаш эркинлиги шароитида касбий ўзини ўзи белгилашни ривожлантириш;

4. 3. Ўқувчиларнинг ўз имконият ва қобилиятларини очиб бериш истаги, майл ва қобилиятлари ҳақида маълумотлар олиш.

Ўқувчининг ижодий салоҳияти - бу шахсни яхлит тушуниш нуқтаи назаридан тизимли ташкилий ва мураккаб тузилишга эга бўлган интеграл шаклланишидир. Ижодкорликни инсоннинг умумий муҳим хусусияти сифатида кўриб чиқсак, биз унинг табиий ва ижтимоий, иррационал ва оқилона, юқори фаоллик ва ҳаракат, объектив ва субъектив таъсирларни кўрамиз. Ушбу шахсий мулкнинг динамик хусусиятини таъкидлаб, биз унинг динамиклиги ва ўзгарувчанлиги, уни актуаллаштириш, жойлаштириш ва такомиллаштириш имкониятлари каби хусусиятлари ҳақида хулоса қиламиз. Шу муносабат билан замонавий меҳнат фаолиятига йўналтиришнинг асосий усуллари қуйидагилардан иборат: ахборот-маълумотнома, тарбиявий (маъруза машғулотларини ўтказиш, касб мавзусига оид ҳужжатли ва бадиий фильмлар томоша қилиш, ўқувчиларни касб ярмаркаларида иштирок этишини таъминлаш, гуруҳ суҳбатларида оммавий ахборот воситаларидан фойдаланиш); профессионал психодиагностика усуллари (тренинглари, интервьюлар ва сўровлар, шахсий суҳбатлар); талабаларни ҳиссий қўллаб-қувватлаш усуллари (меҳнат байрамлари, оммавий нутқни ташкил этиш); қарор қабул қилишда психологик ва педагогик ёрдам кўрсатиш усуллари.

Ижодий ёндашувни ҳисобга олган ҳолда касбга йўналтириш ишининг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат бўлиши мумкин:

- унинг турли шаклларида, жумладан, ижтимоий, меҳнат, ўйин, тадқиқотда амалий жалб қилиш асосида ўқув ва когнитив фаолиятга

қизиқишни ривожлантириш. Бу кичик ва ўрта мактаб ўқувчилари билан меҳнат кадр-қимматини, тўғри касб танлаш ва ҳаётдаги қизиқарли бизнеснинг аҳамиятини тушунишга қаратилган турли хил ўйин ва ижодий тадбирларни ўтказишни аниқлатади;

- мактаб атрофидаги ишлаб-чиқариш корхоналарига, кластер ташкилотларига (музейлар, кутубхоналар, дўконлар, қурилиш майдончалари, транспорт базалари, босмахоналар ва бошқалар) экскурсияларни ташкил этиш орқали меҳнат фаолиятига ҳамда касблар дунёси ҳақидаги ғояларни босқичма-босқич кенгайтириш. Мактаб ўқувчиларини касблар олами билан яқиндан таништиргандан сўнг, улар кўрган ва тушунганларини муҳокама қилиш талаб этилади.

Мактаб ўқувчиларининг ўз қизиқишлари ва имкониятлари ҳақидаги тасаввурларини ривожлантириш. Бу оддий, аммо қизиқарли психологик тестларни бажариш орқали амалга оширилади, уларнинг натижалари кейинчалик мактаб ўқувчиларига берилади ва улар билан муҳокама қилинади. Шунингдек, мактаб негизида турли касб вакиллари билан учрашувлар ташкил этиш, мавзули кечалар ўтказиш мақсадга мувофиқдир.

Ижтимоий ва касбий амалиётнинг турли соҳаларида дастлабки тажрибани ўзлаштириш. Бошланғич ва ўрта мактаб ўқувчилари фақат турли шаҳар муассасаларига ташриф буюришса, юқори синф ўқувчилари 1-2 соат давомида қурувчи ёки кутубхоначи, ўқувчи ҳайдовчи ёки ҳисобчи бўлиб ишда қатнашиши мумкин.

Гуруҳ ва индивидуал касбий маслаҳат. Ушбу усул келажакдаги битирувчилар, 11-синф ўқувчилари учун жавоб беради, улар учун ўзларининг касбий мойилликларини аниқлаш муҳимдир. Ўрта мактаб ўқувчилари ҳам бир нечта тестларни бажаришлари мумкин, аммо улар мураккаброқ ва психолог билан индивидуал суҳбатни талаб қилади. Натижада, касбий режалар тузатилади, танланган фаолиятга тайёргарлик баҳоланади.

Умуман олганда, мактабда турли ёшдаги ўқувчилар билан касбий йўналтириш ишлари ўқувчилар томонидан касбларнинг ижтимоий-иқтисодий ва психофизик хусусиятлари тўғрисида зарур билимларни олишга қаратилган ўқув-тарбиявий ишлар тизими сифатида тавсифланади. Фаолиятнинг ушбу турига ижодий ёндашув илмий асосланган ва индивидуал асосли касб танлашни таъминлайдиган жуда кўп турли хил тадбирларни ўтказишни белгилайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ғозиев Э., Мамедов К.Қ., Касб психологияси. - Т.: «Ўзбекистон», 2003.

2. Алимходжаева С.Н., Хайдаров Ф.Н. Психологик ташхис методикалари мажмуаси, 2-қисм. Уқув кулланма. - Т., ТДПУ. 2009.

3. Снайдер Д. Практическая психология для подростков, или как найти свое место в жизни. — М: ТК Велби, изд-во «Проспект», 2000.